5049 ـ تېپىۋېلىنغان مالنىڭ ھۆكمى توغرىسىدا

سۇئال

يولدىن مال تېپىۋالغان كىشى قانداق قىلىدۇ؟، ئۇ كىشىنىڭ شۇ مالنى ئېلىشى توغرا بولامدۇ؟. بۇ ھەقتە چۈشەنچە بېرىشىڭلارنى سورايمەن.

تەپسىلى جاۋاپ

بارلىق گۈزەل مەدھىيىلەر ئالەملەرنىڭ رەببى بولغان ئاللاھقا خاستۇر، پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا، ئائىلە تاۋابئاتلىرىغا، ساھابىلىرىغا ۋە قىيامەتكىچە ئۇلارغا ئەگەشكەن كىشىلەرگە ئاللاھنىڭ رەھمەت سالاملىرى بولسۇن.

بۇ ئىسلام پىقھى باپلىرىدىن بىرى بولغان تېپىۋېلىنغان نەرسىگە ئالاقىدار سوئال بولۇپ، تېپىۋېلىنغان نەرسە دېگەن: ئىگىسىدىن چۈشۈپ قالغان مالدىن ئىبارەتتۇر. ئىسلام دىنى مالنى مۇھاپىزەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلۈش، مۇسۇلمانىنىڭ مېلىنى ئېھتىرام قىلىش ۋە ياخشى مۇھاپىزەت قىلىش ئۈچۈن كەلدى. شۇنىڭغا ئوخشاش تېپىۋېلىنغان مالمۇ شۇنىڭ جۈملىسىدىن ھېسابلىنىدۇ.

ئىگىسىدىن چۈشۈپ قالغان مال مۇنداق ئۈچ تۈرلۈك ھالەتتىن خالى بولمايدۇ: بىرىنچى ھالەت: ئوتتۇرىھال نەرسىلەر: ئىنسانلار چۈشۈپ قالسا ئېتىبارغا ئالمايدىغان؛ قامچا، نان، مېۋە، ھاسا دېگەندەك نەرسىلەر بولۇپ، بۇنى تېپىۋالغان كىشى ئۇنى ئىگىسىگە بىلدۈرمەن دەپ ئاۋارە بولماي ئۆزى ئىشلەتسە بولىدۇ. بۇ توغرىدا بايان قىلىنغان ھەدىستە: جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام تېپىۋېلىنغان ھاسا، قامچا ۋە ئارغامچا قاتارلىق نەرسىلەرنى ئېلىپ ئىشلىتىشكە رۇخسەت قىلدى». [ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى].

ئىككىنچى ھالەت: قۇرۇلمىسى چوڭ بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆزىنى كېچىك يېرتقۇچلاردىن مۇداپىئە قىلالايدىغان تۆگە، ئات، كالا، خىچىر قاتارلىق ھايۋانلار ياكى ئۇچالايدىغان قۇشلار ياكى قاچالايدىغان كېيىك، بۇغا قاتارلىقلار ياكى مەگەن چېشىلرى بىلەن ئۆزىنى قوغدىيالايدىغان يىلپىزغا ئوخشاش ھايۋانلارنى يەنى يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ھايۋانلارنى تېپىۋالدىم دەپ يولدىن ئېلىپ كېتىش ھارام بولىدۇ، ئۇنى ئېلىپ كەتكەن كىشى ئۇنىڭغا ئىگە بولالمايدۇ، بەلكى ئۇنى تونۇتۇپ ئىگىسىگە قايتۇرىدۇ. بۇ توغرىدا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامدىن ئىگىسىنى تاپالمىغان تۆگە توغرىسىدا سورىغاندا؟ پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «سېنىڭ تۆگە بىلەن نېمە ئىشىڭ بار؟ ئۇنىڭ ئېچىملىكى ئۆزى بىلەن بىرگە، ئايىغى بىلەن سۇ بار جايغا بارالايدۇ، دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرىنى يەپ يۈرىيدۇ، ھەتتا ئۇنى ئىگىسى تېپىۋالىدۇ»دېگەن. [بىرلىككە كەلگەن ھەدىس].

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «كىم ئىگىسىنى تاپالمىغان نەرسىنى ئالسا ئۇ كىشى ئىزىپ كەتكۈچىدۇر يەنى خاتا ئىش قىلغۇچىدۇر».

پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام بۇ ھەدىستە ئۇنىڭ تېپىۋېلىنمايدىغانلىقىدىن بەلكى ئۆز يولىغا قويۇپ بېرىلىدىغانلىقى، ئىگىسىگە ئۇچراشقۇچە سۇ ئىچىپ يوپۇرماقلارنى يەپ ياشايدىغانلىقىدىن خەۋەر بەردى.

ئۆزى چوڭ، كۆتۈرۈش ئېغىر بولغان بەزى نەرسىلەرمۇ بۇنىڭغا قېتىلىدۇ: چوڭ قازان، كۆتەك-ئوتۇن، تۆمۈر قاتارلىق ئۆزى ساقلىنىدىغان، زايە بولۇپ كەتمەيدىغان ۋە يالغۇز ئورنىدىن يۆتكىگىلى بولمايدىغان نەرسىلەر بولۇپ، ئۇنى تېپىۋالدىم دەپ ئېلىپ كېتىش ھارام بولىدۇ، بەلكى ئۇنى ئۆز ئورنىدا قويۇپ قويۇش ياخشىدۇر.

ئۈچىنچى ھالەت: چۈشۈپ قالغان نەرسە باشقا مالالارغا ئوخشاش مال بولسا، پۇل، ئالتۇن-كۈمۈش، ئۇششاق بۇيۇملار، كېچىكلىكىدىن يېرتقۇچلاردىن ساقلىنالمايدىغان قوي، تايچاق، موزاي ۋە بوتۇلاق قاتارلىق نەرسىلەرنى تېپىۋالغۇچى كۆز قېرىمنى سالمايمەن دەپ ئۆزىگە ئىشەنچ قىلالىسا ئۇنى ئالسا بولىدۇ، بۇ ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ:

بىرىنچى تۈر: گۆشىنى يېگىلى بولىدىغان موزاي، قوي ۋە توخۇ قاتارلىق نەرسىلەر بولسا، بۇنى تېپىۋالغۇچى ئۆز يېنىدا تۇتىدۇ، ئىگىسى كەلسە قايتۇرۇپ بېرىمەن دېسە، ئۇ كىشىگە ئۈچ تۈرلۈك ئىش بولىدۇ:

بىرى: ئۇ ھايۋانلارنى يېۋېتىپ شۇ ۋاقىتتىكى قىممىتىنى ھېسابلاپ قويىدۇ.

ئىككىنچى: ئۇ ھايۋانلارنى سېتىپ ئۇنىڭ پۇلىنى ئىگىسىنى تاپقاندا بېرىش ئۈچۈن ساقلاپ قويىدۇ.

ئۈچىنچى: ئۇ ھايۋانلارنى ساقلاپ قويىدۇ، ئۆز يېنىدىن مال سەرپ قىلىپ باقىدۇ، ئۆزىنىڭ قىلىۋالالمايدۇ، ئىگىسى كەلگەندە تاپشۇرۇپ بېرىشتىن ئىلگىرى ئۆزىنىڭ سەرپ قىلغان خىراجىتىنى تەلەپ قىلىپ ئاندىن تاپشۇرۇپ بېرىدۇ. چۈنكى تېپىۋېلىنغان قوي توغرىسىدا سورىغان كىشىگە، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئۇنى تۇتقىن، ئۇ ياكى سەن ئۈچۈن ياكى قېرىندىشىڭ ئۈچۈن ياكى بۆرە ئۈچۈن بولىدۇ» بىرلىككە كەلگەن ھەدىس. بۇنىڭ مەنىسى: ئۇ ئاجىز بولغانلىقى ئۈچۈن ھالاكەتكە ئۇچرايدۇ، ئۇنى ياكى سەن ئالسەن ياكى باشقا قېرىندىشىڭ ئالىدۇ ياكى ئۇنى بۆرە يەيدۇ دېگەن بولىدۇ. ئىبنى قەييىم رەھىمەھۇللاھ بۇ مۇبارەك ھەدىس توغرىسىدا سۆز قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: "ئىگىسى يوق قوينى ئېلىپ كېتىش دۇرۇس بولىدۇ، قوينىڭ ئىگىسى كەلمەي قالسا، قوي تېپىۋالغۇچىنىڭ بولىدۇ، شۇ ھالەتتە ئۆلتۈرۈپ يەۋەتسىمۇ بولىدۇ، كېيىن ئىگىسى كەلگەندە ئۇنىڭغا قىممىتىنى تۆلەپ بېرىدۇ، ياكى شۇ ۋاقىتتا سېتىپ پۇلىنى ساقلاپ قويىدۇ ياكى ئۇنىڭغا خىراجەت قىلىپ باقىدۇ. ئەگەر ئۇ قوينى تېپىۋالغان كىشى ئۆلتۈرۈپ يېۋېتىشتىن بۇرۇن ئىگىسى كېلىپ قالسا، ئۇنى ئېلىپ كېتىدۇ دېگەن قاراشتا بىرلىككە كەلگەن".

ئىككىنچى تۈر: بۇزۇلۇپ كېتىشتىن قورقىدىغان نەرسىلەر: قوغۇن-تاۋۇز، مېۋە-چېۋە قاتارلىقلار: ئۇنى تېپىۋېلىپ ئىگىسى

ئۆچۈن ئىلىپ قويغان كىشى يېڭىتىپ ئىگىسىگە ئۇنىڭ قىممىتىنى بېرىدۇ ياكى سېتىپ ئىگىسى كەلگۈچە پۇلىنى ساقلاپ قويىدۇ.

ئۆچىنچى تۈر: يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئىككى تۈردىن باشقا ئالتۇن-كۈمۈش، قاچا-قۇچا دېگەندەك باشقا ماللار بولسا، تېپىۋالغۇچىنىڭ قولىدا ئامانەت شەكىلدە ساقلىنىدۇ، ئىنسانلار توپلاشقان ئورۇنلاردا تونىتىلىدۇ.

-چۈشۈپ قالغان نەرسىلەرنى تونۇتۇپ ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىشكە ئىشەنچ قىلالىسا ئۇنى ئېلىپ ساقلاپ ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بەرسە بولىدۇ. بۇ توغرىدا زەيد ئىبنى خالىد جۇھەنىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەدىس بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامدىن تېپىۋالىنغان ئالتۇن-كۈمۈش توغرىسىدا سورالغان ئىدى؟، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئۇنىڭ ھەمیانلىرىنى، ئېغىزىنى بوغىدىغان يېپلىرىنى بىر يىل تونۇتقىن، ئەگەر ئىگىسى كەلمىسە، ئۇنى خىراجەت قىلغىن، لېكىن ئۇ نەرسە سېنىڭ قولۇڭدا ئامانەت بولۇپ تۇرىدۇ، كۆنلەردىن بىر كۈنى ئۇنىڭ ئىگىسى كېلىپ قالسا، ئۇنى ئىگىسىگە بېرىسەن» دېدى. ئىگىسى يوق قوي توغرىسىدا سورىغان ئىدى؟، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «ئۇنى تۇتقىن، ئۇ سەن ئۆچۈن ياكى قىرىندىشىڭ ئۆچۈن ياكى بۆرە ئۆچۈن بولىدۇ»دېدى. ئىگىسى يوق تۆگە توغرىسىدا سورىغان ئىدى؟، پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام: «تۆگە بىلەن سېنىڭ نېمە ئىشىڭ بار؟تۆگە ئۇسسۇزلۇقىغا چىدايدۇ، سۇ بار ئورۇنغا بارالايدۇ، دەرەخ يوپۇرماقلىرىنى يېيەلەيدۇ، ئاخىرىدا ئىگىسىنى تاپىدۇ ياكى ئىگىسى ئۇنى تاپىدۇ» دېدى. [بىرلىككە كەلگەن ھەدىس].

پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ: «ئۇنىڭ ھەمیانلىرىنى، ئېغىزىنى بوغىدىغان يېپلىرىنى تونۇتقىن دېگەن سۆزىدىن: پۇل سالغان قاپچۇق بىلەن ئۇنىڭ ئېغىزىنى بوغىدىغان يېپىنى تونىتقىن دېمەكچى، بىر يىل تونىتقىن دېگەندىن: بازارلاردا، چوڭ جامىئە-مەسچىتلەرنىڭ ئالدىدا، قاتناش بېكەتلىرى دېگەندەك كىشىلەر كۆپ توپلىشىدىغان ئورۇنلاردا تولۇق بىر يىل ئىلان قىلىڭ دېمەكچى، پۇلنى تېپىۋالغان كىشى بىرىنچى ھەپتىدە ھەر كۈنى ئېلان قىلىدۇ، چۈنكى پۇل ئىگىسىنىڭ بۇ ھەپتىدە كىلىشى بەك مۇۋاپىق، ئاندىن كېيىنكى ھەپتىلەردە شۇ يەردىكى كىشىلەرنىڭ ئۆر-ئادىتى بويىنچە ئىش قىلىدۇ. ئۆتكەن زامانلاردا تېپىۋالغان نەرسىلەرنى بۇ شەكىلدە تونۇرۇپ قىلغان بولسا، ھازىرقى دەۋردە بىر نەرسە تېپىۋالسا ئۇ نەرسىنى مۇشۇ دەۋرگە مۇناسىپ ئۇسۇلدا تونىتىشى لازىم. مۇھىم بولغىنى مەقسەتنىڭ ھاسىل بولۇشىدۇر. مالنى ئىگىسىگە يەتكۈزۈش ئۆچۈن تىرىشچانلىق قىلىشتىن ئىبارەتتۇر.

ھەدىستە بايان قىلىنغان پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ: «ئۇنىڭ ھەمیانلىرىنى، ئېغىزىنى بوغىدىغان يېپلىرىنى تونۇتقىن» دېگەن سۆزىگە كۆرە تېپىۋالىنغان نەرسىنى، بارلىق سۈپەتلىرى بىلەن تونىتىپ ئىگىسى شۇ سۈپەتلەرنى تولۇق بايان قىلىپ بەرسە تاپشۇرۇپ بېرىش ۋە تولۇق بايان قىلىپ بېرەلمىسە بەرمەسلىك ئۆچۈن تونۇشنىڭ ۋاجىپ ئىكەنلىكى بىلدۈرىدۇ.

پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامنىڭ: «ئەگەر ئىگىسى كەلمىسە، ئۇنى خىراجەت قىلغىن» دېگەن سۆزى، مالنى تېپىۋالغۇچى ئۇنى ئېلان قىلىپ تونۇتۇپ تولۇق بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭغا ئىگە بولىدۇ، لېكىن ئۇنىڭ قاپچۇقى، يېپلىرى، مىقدارى، سۈپىتى ۋە تۈرى قاتارلىق بارلىق سۈپەتلىرىنى تولۇق تونۇتۇشتىن ئىلگىرى ئۇنى خىراجەت قىلمايدۇ، بىر يىلدىن كېيىن ئىگىسى كېلىپ

ئۇنىڭ ھەممە سۈپەتلىرىنى تولۇق بايان قىلىپ بەرسە ئۇنى ئىگىسىگە قايتۇرىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ:« كۆنلەردىن بىر كۈنى ئۇنىڭ ئىگىسى كىلىپ قالسا، ئۇنى ئىگىسىگە بېرىسەن» دېگەن سۆزى بۇنى ئىپادىلەيدۇ،

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان دەلىللەرگە كۆرە، تېپىۋېلىنغان نەرسىدە تۆۋەندىكى ئىشلار لازىم بولىدۇ:

بىرىنچى: بىر نەرسىنى تېپىۋالسا، ئۇنى ئالسا ئىگىسىگە تاپشۇرۇپ بېرىدىغان ۋاقىتقىچە ئېلان قىلىپ، ساقلاشقا كۈزى يەتسە، ئۇنىڭدىن باشقا مەقسىتى بولمىسا ئالسا بولىدۇ، ئەمما ئۆزىگە ئىشەنچ قىلالمىسا ئەگەر ياخشىسى ئۇنى ئالماسلىق كېرەك، شۇنداق تۇرۇپمۇ ئالسا باشقىلارنىڭ مېلىنى ئىزنىسىز ئېلىۋالغان بۇلاڭچىغا ئوخشاپ قالىدۇ، چۈنكى ئۇ كىشىلەرنىڭ مېلىنى توغرا بولمايدىغان يوللار بىلەن ئالىدۇ، بۇنداق ھالەتتە ئېشى باشقىلارنىڭ مېلىنى زايا قىلىۋېتىشتىن ئىبارەت بولىدۇ.

ئىككىنچى: تېپىۋېلىنغان مالنى ئېلىشتىن بۇرۇن ئۇنىڭ قاپچۇقى، يېپى، پۇلنىڭ مىقدارى، سۈپىتى ۋە تۇرىگە ياخشى قاراپ ئېلىش كېرەك، چۈنكى پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام شۇنداق قىلىشقا بۇيرىدى، بۇيرۇق ۋاجىپلىقنى تەقەززا قىلىدۇ.

ئۈچىنچى: تولۇق بىر يىل ئېلان قىلىپ تونۇتۇش كېرەك، بولۇپمۇ دەسلەپكى ھەۋتىدە ھەر كۈنى جامائەت سورۇنلىرىغا بېرىپ ئېلىن قىلىپ تونۇتۇش لازىم، ئۇنىڭدىن كېيىن شۇ يەردىكى كىشىلەرنىڭ ئادىتى بويىنچە ئىش قىلىش كېرەك، تونۇتقاندا: بازارلاردا، جامائەت سورۇنلىرىدا، مەسچىتلەرنىڭ ئېشىكى ئالدىدا مۇنداق نەرسە يوقۇتۇپ قويغان كىشى بارمۇ؟ دېگەن سۆزلەرنى قىلىش كېرەك، مەسچىتنىڭ ئېچىدە ئېلان قىلماسلىق لازىم، چۈنكى مەسچىت دېگەن بۇنىڭ ئۈچۈن بىنا قىلىنمىغان، بۇ توغرىدا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «مەسچىتتە يوقاپ كەتكەن نەرسىنى سۈرۈشتە قىلىۋاتقان كىشىنى ئاڭلىساڭلار، ئۇنىڭغا ئاللاھ تائالا يوقالغان نەرسەڭنى قايتۇرۇپ بەرمىگەي دەڭلار».

تۆتىنچى: مالنىڭ ئىگىسى كېلىپ ئۇنىڭ ھەممە سۈپەتلىرىنى تولۇق بايان قىلىپ بەرسە، ئۇ كىشىگە مالنى ھۆججەت سورىماستىن ۋە قەسەم قىلدۇرماستىن بېرىش كېرەك.

پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام شۇنداق قىلىشقا بۇيرىغان، چۈنكى ئۇ كىشىنىڭ بايان قىلىپ بەرگەن سۈپىتى، دەلىل-ھۆججەت ۋە قەسەمنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ، بەلكى سۈپەتلىگەن سۈپىتى دەلىل-ھۆججەت ۋە قەسەمدىنمۇ كۈچلۈك بولىدۇ، ئۇ كىشىگە بېرىدىغان مال زىيادە بولغان بولسا زىيادىسى بىلەن قېتىپ بېرىدۇ. ئەگەر تولۇق سۈپەتلەپ بېرەلمىسە، مالنى بەرمەيدۇ، چۈنكى مال ئۇ كىشىنىڭ قولىدا ئامانەت بولۇپ، ئۇنىڭ ئىگىسى ئىكەنلىكى ئېنىق ئىسپاتلانمىغان كىشىگە مالنى بېرىش توغرا بولمايدۇ.

بەشىنچى: مالنى تولۇق بىر يىل تونۇتقاندىن كېيىنمۇ ئىگىسى كەلمىسە، ئۇ ۋاقىتتا مال تېپىۋالغۇچىنىڭ بولىدۇ، لېكىن ئۇنى خىراجەت قىلىشتىن ئىلگىرى ئۇنىڭ سۈپەت، مىقدارلىرىنى ئېنىق قىلىپ قويۇش كېرەك، چۈنكى ئۇ مالنىڭ ئىگىسى قاچان كېلىپ، ئۇنى تولۇق سۈپەتلەپ بەرسە، مال قولىدا بولسا ئۆزىنى قايتۇرۇپ بېرىدۇ، ئەگەر قولىدا بولمىسا ئۇنىڭ ئورنىغا شۇنىڭ قىممىتىنى بېرىدۇ، چۈنكى ئۇ كىشى كۆڭۈل بۆل ىدىغان مالنىڭ ئىگىسى كەلگەنلىكى ئۈچۈن مال ئۇ كىشىنىڭ قولىدىن

چېقىپ كېتىدۇ.

ئاگاھلاندۇرۇش: ئىسلامنىڭ تېنىۋېلىنغان نەرسە توغرىسىدىكى ئىشنى كەلسەك، بۇنىڭدىن مالغا كۆڭۈل بۆلۈش، ئۇنى مۇھاپىزەت قىلىش، مۇسۇلمانىنىڭ مېلىنى ھۆرمىتىنى قىلىش ئىكەنلىكى نامايەندە بولىدۇ، ئومۇمەن بۇنىڭدىن ئىسلامنىڭ ياخشى ئىشلاردا ھەمكارلىشىشقا رىغبەتلەندۈرگەنلىكىنى كۆرۈۋالالايمىز. ئاللاھ تائالادىن ھەممەيلەننى ئىسلامدا مۇستەھكەم قىلىشنى ۋە مۇسۇلمان ھالىتىمىزدە ۋاپات تاپتۇرۇشنى سورايمىز.